

3. Баскер М. «Стихи из снов»: искусство, магия и сновидения в «Романтических цветах» [Электронный ресурс] / М. Баскер // Ранний Гумилёв: Путь к акмеизму. – 2000. – Режим доступа: <https://gumilev.ru/about/88/>
4. Богомолов Н. А. Русская литература начала XX века и оккультизм / Н. А. Богомолов. – М.: Новое литературное обозрение, 1999. – 549 с.
5. Боура С. М. Героическая поэзия / С. М. Боура. – Москва: Новое литературное обозрение, 2002. – 808 с.
6. Гумилев Н. С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 1 : Стихотворения. Поэмы (1902–1910) / Н. С. Гумилев – М.: Воскресенье, 1998. – 502 с.
7. Гумилев Н. С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 2 : Стихотворения. Поэмы (1910–1913) / Н. С. Гумилев – М.: Воскресенье, 1998. – 344 с.
8. Гумилев Н. С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 3 : Стихотворения. Поэмы (1914–1918) / Н. С. Гумилев – М.: Воскресенье, 1999. – 464 с.
9. Гумилев Н. С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 4 : Стихотворения. Поэмы (1918–1921) / Н. С. Гумилев – М.: Воскресенье, 2001. – 394 с.
10. Гумилев Н. С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 5 : Пьесы (1911–1921) / Н. С. Гумилев – М.: Воскресенье, 2004. – 520 с.
11. Гумилев Н. С. Полное собрание сочинений в 10 т. Т. 7 Статьи о литературе и искусстве. Обзоры. Рецензии / Н.С. Гумилев – М.: Воскресенье, 2006. – 552 с.
12. Гумилев Н. С. К Синей звезде: Неизданные стихи 1918 г. – Берлин: Петрополис, 1923. – 78 с.
13. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Гнозис, 1992. – 272 с.
14. Савельева В. В. Художественная гипнология и онейропоэтика русских писателей: монография / В. В. Савельева. – Алматы: Жазушы, 2013. – 520 с.
15. Соловьев В. С. «Бескрылый дух, землю полоненный...» [Электронный ресурс] / В. С. Соловьев – Режим доступа: <http://guroem.ru/solovev/all.aspx#beskrylyj-dux-zemleu>
16. Спиваковский П. Е. У входа. Анализ стихотворения Н. С. Гумилева «Заблудившийся трамвай» [Электронный ресурс] / П. Е. Спиваковский – Режим доступа: <http://www.portal-slovo.ru/philology/37243.php>
17. Федунина О. В. Поэтика сна (русский роман первой трети XX в. в контексте традиции): монография / О. В. Федунина. – М. : Intrada, 2013. – 193 с.
18. Шубинский В. И. Зодчий. Жизнь Николая Гумилева / В. И. Шубинский. – М.: АСТ, 2014. – 736 с.
19. Элиаде М. Аспекты мифа / Мирча Элиаде. – Москва: Академический Проект, 2010. – 251 с.
20. Ярхо Б. И. Из книги «Средневековые латинские видения» / Б. И. Ярхо // Восток-Запад. Исследования, переводы, публикации. – 1989. – Выпуск IV. – С. 21–55.

УДК [821.111 : 821.161.2].09

І. А. Ніколайчук

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Реалізація мотиву жіночої дружби в британському та українському модернізмі (на матеріалі творів Вірджинії Вулф та Лесі Українки)

Ніколайчук І. А. Реалізація мотиву жіночої дружби в британському та українському модернізмі (на матеріалі творів Вірджинії Вулф та Лесі Українки). У статті на матеріалі художніх творів, а також біографічних та автобіографічних (щоденники та листування) текстів Вірджинії Вулф та Лесі Українки розглянуто способи втілення мотиву жіночої дружби як одного із ключових для самоідентифікації жінки-авторки в модерністській естетиці. Здійснено аналіз сюжетотворчої ролі мотиву, його концептуального підґрунтя та формально-стилістичних особливостей функціонування в тексті, а також простежено його зв'язок із персональною біографією кожної з авторок.

Ключові слова: британська література, українська література, літературний модернізм, жіноча дружба, жіноче письмо.

Николайчук И. А. Реализация мотива женской дружбы в британском и украинском модернизме (на материале произведений Вирджинии Вулф и Леси Украинки). В статье на материале художественных произведений, а также биографических и автобиографических (дневники и переписка) текстов Вирджинии Вулф и Леси Украинки рассмотрены способы воплощения мотива женской дружбы как одного из ключевых для самоидентификации женщины-автора в модернистской эстетике. Осуществлен анализ роли мотива для создания сюжета, его концептуального основания и формально-стилистических особенностей функционирования в тексте, а также прослежена его связь с персональной биографией каждой из писательниц.

Ключевые слова: британская литература, украинская литература, литературный модернизм, женская дружба, женское письмо.

Nikolaichuk I. A. Implementation of the motive of women friendship in British and Ukrainian modernism (based on the works of Virginia Woolf and Lesya Ukrainka). The article deals with the problem of implementation of the motive of women friendship in works, as well as biographical and autobiographical materials (diaries and correspondence), of Virginia Woolf and Lesya Ukrainka as a key to self-identifying of female author in the aesthetics of modernism. The main points of analysis are: the role of the motive for the plot construction; its conceptual background; formal and stylistic features of its functioning of the text; and its connection with the personal biography of each of the women writers.

Key words: British literature, Ukrainian literature, literary modernism, women friendship, female writing.

Постановка проблеми. Літературний модернізм уможливив для національних літератур звертання до тем, які раніше з тих чи інших причин ігнорувалися чи висвітлювалися однобоко і неповно, а як наслідок – і створення на основі них нових типів сюжетів. Тематичний пласт жіночого досвіду вкупі з можливістю його висловлення самими жінками стали чи не одним із найплідніших таких напрямків для модерністської літератури. На тлі жіночих рухів, що виникали та активізувалися в другій половині XIX століття і зумовили надання жінкам права на освіту та політичних прав, ці теми стало неможливо оминати увагою. З іншого боку, світоглядні зміни, що проступили на зламі століть, спричинили і нові типи взаємодії між жінками, і їх легітимізацію в літературі. На особливу увагу тут заслуговує комунікація між жінками-авторками, що в час fin-de-siècle набуває суттєвої ваги для кожної з них. Творча співпраця, інтелектуальний обмін та особистісна взаємодія письменниць стають для них одним із вагомих чинників самовизначення і, як наслідок – тим чи іншим чином реалізуються в їхніх творах. Кожен із європейських національних модернізмів репрезентує втілення цієї тенденції – тим цікавіше поглянути, в чому полягали спільні риси та сутнісні відмінності таких втілень для різних національних літератур. Саме тому підставою для цього дослідження стала реалізація одного з типів взаємодії між жінками-авторками – жіночої дружби – в їхній творчості. А для порівняння було обрано твори представниць британського та українського напрямків літературного модернізму – Вірджинії Вулф (англ. Virginia Woolf, 1882–1941) та Лесі Українки (Лариса Петрівна Косач-Квітка, 1871–1913).

Аналіз останніх досліджень та публікацій, присвячених темі. Обидві письменниці, чий твори проаналізовано в цій статті, виявляли активне зацікавлення тематикою жіночих рухів та, зокрема – потребою формування «жіночого кола» в своєму національному літературному полі. Окрім їхніх художніх творів, це простежується в теоретичних працях, присвячених аналізу творчості літературних попередників та сучасників, а щонайбільше – в біографічних матеріалах (листуванні та щоденниках). Саме ці тексти і були чи не найбільш пильно проаналізовані чільними дослідниками творчості Вірджинії Вулф і Лесі Українки. Наявність праць Квентіна Белла, Джейн Голдмен, Марі ДіБаттісти та низки інших дослідників, що докладно опрацювали твори, щоденники та листи Вірджинії Вулф, а також Соломії Павличко, Віри Агеєвої, Тамари Гундорової, Оксани Забужко, які на українських теренах проаналізували художню творчість та епістолярій Лесі Українки, дозволяє нині чітко простежити зв'язок втілення, зокрема, мотиву жіночої дружби в творах письменниць із фактами їхньої персональної біографії. Для Лесі Українки таким фактом перш за все стають товариські та дружні стосунки з Ольгою Кобилянською (1863–

1942) підтверджені багаторічним листуванням. Для Вірджинії Вулф це, з одного боку, тісна взаємодія з жіночим письменницьким колом Британії початку XX століття (в якій вона великою мірою взяла на себе «менторську», провідну роль), а з іншого – її особистісні стосунки з жінками, що мали як дружній, так і любовно-еротичний характер, але передовсім завжди базувалися на інтелектуальній взаємодії. Чи не найбільш значущою такою постають в житті Вулф стала письменниця, журналістка, громадська діячка та активна учасниця літературно-мистецького угруповання «Блумсбері» Віта Секвіл-Вест (англ. Vita Sackville-West, 1892-1962).

Ці висновки великою мірою є спільними для всіх ключових праць, присвячених творчості письменниць у світлі втілення мотиву жіночої дружби – проте дещо різняться інтерпретація цих фактів дослідниками. По-різному трактується їхнє значення як для творчої біографії авторок, так і для розгортання в тій чи іншій національній літературі модерністської естетики в цілому. Так, Соломія Павличко, яка чи не вперше береться аналізувати тему стосунків Лесі Українки та Ольги Кобилянської в площині літературознавства вже незалежної України в праці «Дискурс модернізму в українській літературі» 1999 року, починає цей аналіз із доволі радикального твердження: «В українській літературі першими модерністами були жінки (курсив мій. – І.Н). І справа не в тому, наскільки їм удалося чи не вдалося модернізувати культуру в цілому. [...] Жінки-письменниці цього переломного часу не тільки відкинули, зруйнували патріархальні образи імперсональних жінок, які домінували в національній культурі XIX століття, але й зруйнували міф про жіночу пасивність, слабкість та про одвічну чоловічу активність, поставили під сумнів усе – від існуючих суспільних норм до лінгвістичної традиції» [10:87]. Такою самою безапеляційною є і оцінка дослідницею листування Ольги Кобилянської та Лесі Українки: Павличко доводить, що взаємодія між письменницями, втілена в цих листах, мала відверто еротичне забарвлення.

Варто, втім, сказати, що це листування, яке розпочалося 1899 року, стало безпрецедентним явищем для української літератури. Його стилістика, вироблені письменницями форми звертань одна до одної – «хтось біленький» і «хтось чорненький», що видозмінювалися в процесі листування, як і, власне, ступінь його відвертості і водночас майстерності літературної гри, яку провадять авторки, роблять його чи не найбільш репрезентативним документом для українського модернізму в площині жіночого письма. І чи не найдражливіше питання, яке постає тут – де ж закінчується гра і починаються щирі зв'язання і зізнання в приязні чи й любові, наскільки надійними в біографічному плані нараторами є письменниці. Соломія Павличко пристає на другу версію, версію про абсолютну особистісну щирість

авторок у площині листування. Проте з нею не погоджуються пізніші дослідниці, дещо пом'якшуючи висновок про еротично-любовний характер цих листів.

Тамара Гундорова, аналізуючи творчість Ольги Кобилянської в праці «Femina melancholica: стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської», теж коментує характер стосунків письменниці з Лесею Українкою, оприявлений у листуванні. Проте її оцінка цього явища відмінна – вона говорить про наявність у ньому ознак **жіночого платонічного роману** [5:48]. Дослідниця визначає дискурс, створений листуванням письменниці, як глибоко інтимний простір комунікації, ба навіть більше – комунікативну утопію, що дозволяє граничну відвертість. Найбільш відповідним визначенням для нього, на думку Гундорової, могла б стати духовна дружба (філія) платонівського типу, в якій виявляються водночас любов, порозуміння і творчість [5:62]. Звіряючись одна одній у найглибших переживаннях, ділячись ідеями та рефлексіями стосовно тих чи інших реалій (зокрема літературних), Ольга Кобилянська та Леся Українка по-новому формують тут власну ідентичність – як жіночу, так і письменницьку. Особливо слушно тут видається заувага дослідниці щодо того, що «роман» тут постає не лише як особистісна взаємодія, а і як особливий тип літературного явища, що з цієї взаємодії виростає.

На подібну точку зору пристає і Оксана Забужко, в праці «Notre Dame D'Ukraine: українка в конфлікті міфологій» окреслюючи власну інтерпретацію того типу взаємодії, що встановився між Лесею Українкою та Ольгою Кобилянською в листах. «Весь цей милий любовний лепет, – коментує вона, – це аж ніяк не «атмосфера дівочої школи» (коли скористатися формулою Вірджинії Вулф), і навіть, хоч як би це розчарувало наших гомосексуалок, не лесбійський сексуальний дискурс [...], – ні, це дискурс класично-*родинний*, «домашній», *сестринський* (курсив збережено. – І.Н.) («не по крові, а по духу»), і до того ж, таки нікуди не дінешся, автентично-український» [6:135]. Для Забужко, вочевидь, ключовою в процесі цього характеризування є потреба наголосити на унікальності цього комунікативного явища, зумовленій ментальністю, в межах якої творять цей дискурс письменниці.

Сама неоднозначність такого коментування і водночас небезпідставність всіх наведених інтерпретацій наштовхують на думку про те, що взаємодія між Лесею Українкою та Ольгою Кобилянською, результатом, чи навіть – формою якої стало аналізоване листування, придатна для коментування і характеристики не стільки як **біографічне**, скільки як **літературне** явище. Про це свідчать і формульна сконструйованість стилю листів, і сам характер мовної гри, яку провадять авторки – більше до діла з цим феноменом мусили б мати психологи творчості, аніж біографи.

Взаємодія фокусується не на можливій реалізації описуваного, а на самому описі – інакше кажучи, великою мірою це творчість заради творчості. Тим показовіше, що саме творча, плідна в літературному і в морально-духовному сенсі співпраця дозволяє обом письменницям розкритися, вибудувавши простір абсолютної довіри на всіх рівнях – від особистісного до творчого.

Ще виразніше доцільність такого висновку проступає на контрасті з тим аналізом зв'язку Вірджинії Вулф та Віти Секвіл-Вест, який бачимо в працях як західних, так і українських дослідників. Так, вже згадана Оксана Забужко, коментуючи листування Лесі Українки та Ольги Кобилянської, саме із залученням листів Вулф до Секвіл-Вест демонструє відмінний від суто любовно-еротичного характер взаємодії українських письменниць [6:135]. Елемент мовно-літературної гри так само наявний у листуванні британських авторок, проте він є радше компенсаторним механізмом, намаганням «доповнити» реальність романтичних стосунків – і в цьому висновку сходиться абсолютна більшість праць, де так чи інакше зачіпається тема стосунків Вулф і Секвіл-Вест. Так, тут присутнє травестування, приміряння на себе ролей «чоловіка» та «жінки» то однією, то іншою з письменниць і, до всього – цілком реальні і чуттєві звіряння. Факт біографічний, вочевидь, виявляється первиннішим за літературний. Проте цей факт у випадку і Лесі Українки, і Вірджинії Вулф отримує цілком чітку реалізацію і в художніх текстах.

Постановка завдання. Відповідно, основним завданням цього дослідження стає проаналізувати способи втілення мотиву жіночої дружби у творах Вірджинії Вулф (романи «Місіс Деллоуей» (англ. Mrs Dalloway, 1925) та «До маяка» (англ. To The Lighthouse, 1927) та Лесі Українки (оповідання «Приязнь», 1905) виходячи з конкретних біографічних фактів (взаємини Вулф із Секвіл-Вест та Лесі Українки – з Ольгою Кобилянською) та характеру їх впливу на творчу самоідентифікацію кожної з письменниць. Результатом такого аналізу має стати демонстрація сюжето- та сенсотворчої ролі мотиву для конкретних творів і, як наслідок – для творчих стратегій жінок-авторок.

Довіра-рефлексія-оцінка-творчість – **поставання завдяки і всупереч.** Жіноча особистісна, а як наслідок – інтелектуальна та творча взаємодія на тому рівні, на якому вона стала можливою в межах модерністської естетики, виявилась результатом розвитку феміністичних рухів, що розгорталися ще в XIX столітті. Про це, зокрема, говорить у своїй програмовій праці «Сексуальна політика» (англ. Sexual Politics, 1969). Важливим цей момент був перш за все тому, що жінки усвідомили, що об'єднанням зусиль – від практичних до творчих – їм вдалося домогтися для себе всіх тих інтелектуальних і політичних прав і свобод, які були раніше доступні лише чоловікам. Жіноча взаємодія вперше усвідомила себе як

плідна, така, що має конкретний практичний результат, саме в цей час. Наступним етапом, що ознаменував і вихід на новий рівень типу «нової жінки» не лише в соціальному, а і в естетичному сенсі стало творче, літературне «сестринство», потреба ревізії саме жіночої літературної спадщини і налагодження зв'язків із письменницями-сучасницями. Це завдання стало важливим елементом творчої й особистісної самоідентифікації як для Вірджинії Вулф, так і для Лесі Українки. Обидві вкрай уважно сліdkували за літературним процесом кожна на своїх теренах, особливо докладно коментуючи (як у листуванні, так і у численних критичних статтях) творчість жінок-письменниць. Літературно-сюжетна реалізація мотиву жіночої взаємодії, тобто наочна демонстрація того, чому ця взаємодія необхідна і яким чином стає плідною, стає останнім етапом розвитку тенденції «нової жіночості». Це ми і бачимо в творах британської та української письменниць.

У есеї «Власний простір» (англ. A Room Of One's Own, 1919) Вірджинія Вулф, аналізуючи роман однієї з авторок-сучасниць – Мері Кармайкл, характеризує цей сюжетотворчий етап так: ««Хлої подобалася Олівія», – прочитала я. І раптом мене вразило те, яка величезна тут відбулася зміна. Можливо, вперше в літературі Хлої подобалася Олівія! [...] Тепер, якщо Хлої подобається Олівія, і вони разом працюють у лабораторії (а це саме по собі робить їхню дружбу більш різнобічною та тривалою, тому що вона буде менш особистою) (курсив мій. – І.Н.) [...], – тоді я вважаю, що в літературі відбулося щось важливе» [3:79–81]. Отже, далеко не на останньому місці тут опиняються і любовно-еротичні імплікації, які так само активно оприявлюються в полі модернізму – і не лише в літературному контексті. Для художніх творів Вірджинії Вулф це цілком справедливо – втім, це еротизм не стільки заради еротизму (тобто заради епатування, зухвалого жесту), скільки для демонстрації творчого потенціалу взаємодії двох жінок.

Саме це, зокрема, ми бачимо в романі «Місіс Делловей» під час опису спогадів головної героїні – Клариси Делловей – про її дружні стосунки ще в юності із Саллі Сетон. «Саме Саллі дала їй (Кларисі. – І.Н.) відчуття, наскільки відірване життя у Бортоні. Вона нічого ніколи не знала про дискримінацію жінок, про соціальні проблеми. [...] Годинами вони сиділи, розмовляючи у спальні, у мансарді, говорили про життя, про те, як би вони змінили світ. Хотіли навіть створити товариство зі скасування приватної власності і навіть написали якогось листа, хоча й не надіслали. (курсив мій. – І.Н.) Зрозуміло, заводійкою була Саллі, певна річ, але вже невдовзі вона й собі запалилася – читала в ліжку перед сніданком Платона, Морріса читала, читала безперестанку Шеллі» [4:37]. Гранично відверта, а в очах

дорослих – зухвала Саллі, котра могла дозволити собі пробігти оголеною з ванної по коридору до кімнати, зовсім не думаючи про те, «що скажуть джентльмени», стає для Клариси не лише прикладом самопозиціонування, а й інтелектуальним взірцем, джерелом ідей та відомостей про світ. Саме в процесі цих розмов Клариса формує власну інтелектуальну базу – як і світогляд, від ідеологічних переконань до ставлення до життя як такого.

В романі «До маяка» ця потенція – попри певні труднощі, що якраз і стають символічним втіленням складності шляху жінки до творчої самореалізації – стає цілком вивершеним актом творчості. Проте тут бачимо дещо інший тип жіночої товариської взаємодії – і інший його результат. Художниця Лілі Бріско, яка постійно піддає сумніву власну творчу спроможність, чуючи настирливий голос у голові – «жінка не може писати, жінка не може малювати», тільки після смерті місіс Ремзі, головного персонажа твору і втілення вікторіанської жіночості, «янгола в домі», за визначенням Сандри Гілберт та С'юзан Губар, нарешті закінчує свою картину. Так у романі відображено її внутрішню боротьбу: «В чому ж проблема? Вона (Лілі Бріско) мусить спохопити щось, що тікає від неї. Тікало, коли вона думала про місіс Ремзі; і от тікає тепер, коли вона думає про свою картину. Слова тут. Образи тут. Прекрасні картини. Прекрасні слова. Але чого б вона хотіла позбутися – то це цього мішка нервів, того, яке воно всередині перед тим, як чимось стати»¹ [16:143–144] (Подаю цитату англійською мовою у власному перекладі. – І.Н.). Тут, втім, бачимо зовсім іншу модель приязної жіночої взаємодії – потребу самоствердження для жінки-творця не завдяки, а **всупереч** моделі поведінки, яку демонструє жінка-подруга. Намагання перейняти її цінності блокують творчу спроможність художниці, посилюють її сумніви в собі – і тільки символічне «звільнення» від неї дає їй сміливість здійснити акт творчості.

Подібні тенденції спостерігаємо і у творі Лесі Українки, який авторка визначає як оповідання – «Приязнь». Хоча тут вони втілюються далеко не так повно, як у «романі»-листуванні з Ольгою Кобилянською, і лишаються літературно-декларативними, все ж оминати їх увагою неможливо. Так, вже в першому ж діалозі між головними героїнями твору – дівчинкою з хлопської родини Даркою і донькою польського пана-поміщика Юзею – бачимо натяки на формування світогляду і переконань жінки в

¹ Оригінальний текст: What was the problem then? She must try to get hold of something that evaded her. It evaded her when she thought of Mrs Ramsay; it evaded her now when she thought of her picture. Phrases came. Visions came. Beautiful pictures. Beautiful phrases. But what she wished to get hold of was that very jar on the nerves, the thing itself before it has been made anything.

процесі взаємодії з іншою жінкою: «– Чом ви-те, панно, не вийшли зараз по обіді? [...]– Та коли ніяк не можна було, – виправдовувалась Юзя, – по обіді зараз дідуньо казав йому газету читати, потому я бабуні нитки мотала, а там мусила таткові рахунки свої зробити та з мамою французьку книжку читати. – Овва! А ви-те чом не втекли?– Та як же я втечу?– А так, як-от я: втечу, і вже! [...] Ви чого дідуневі газету читаете? – Бо... бо дідуньо на очі слабій, він сам не може. – А бабуні нащо мотали нитки? Бабуня ж не слабій.– Бабуня гнівалась би. – *Ото мені біда! Нехай би собі гнівались, – я б на те вважала? Я б і від рахунків утекла і тую книжку французьку геть закинула, якби так на мене* (курсив мій. І.Н.). – А чому ж ти кужеля не кидаєш? Чому від гусей не втікаєш, як заставлять пасти? – Ну, бо наб'ють, як покину, а вас же зрода не б'ють, чи ж не правда?» [11:230]. В образі Дарки тут втілено тип подруги, яка озвучує нові, нетипові для патріархального світогляду Юзі цінності й ідеї. Перед дівчиною постає вибір – прийняти ці цінності і стати на шлях непокори, до якої закликає Дарка, чи відкинути їх. Складності вибору додає і соціальна нерівність, яка існує між подругами (як репліка до літератури доби реалізму). Проте, на відміну від реалістичного типу сюжету, вирішальним зрештою виявляється не цей фактор, а якраз поява у Юзі іншої, ближчої подруги – Зоні.

На цей тип жіночих товариських стосунків варто звернути увагу дещо пильніше, оскільки це приклад явища, яке Оксана Забужко характеризувала як «автентично-українське». Основою його є дискурс **таємниці**. Чи не більшою мірою він оприявлений у листуванні Лесі Українки з Ольгою Кобилянською – виявляється він насамперед у вербальному підтвердженні цілковитої довіри, можливості говорити на ті теми і в тому ключі, як ні з ким іншим (як ідеться в листі від 6 вересня 1901 року: «Та й хочеться комусь із кимось про дещо по щирості поговорити, б хоч хтось із п. Квіткою (Климентом Квіткою. – І.Н.) тепер великий приятель і відноситься до нього побратерськи, а такі не на всі теми може з ним говорити, бо декотрі теми п. Квітку, як чоловіка нервового, могли би занадто зритувати, а декотрі може зрозуміти тільки жінка, і то такого віку, як хтось та ще хтось» [Цит. за 5:62]). Між Юзею і Зонею в оповіданні «Приязнь» встановлюється зв'язок саме такого типу – відтак, у їхньому мовленні бачимо формули, аналогічні тим, що присутні у листуванні Лесі Українки з Ольгою Кобилянською: «Зоня розповідала різні смутні пригоди з своїх дитячих літ. Юзя до сліз проймалася ними, стискала Зоні руки, присягалася, що любитиме її «завжди, завжди, до самої смерті»,

а вкінці взяла слово, що Зоня казатиме на неї просто «ти» і «Юзею» або «Юзечко», тільки вже без «панни». Зоня довго відмагалася, потім згодилася так говорити, тільки на самоті, бо інакше старші гнівались би на неї» [11:265]. Момент утаємничення, цієї фіксації і запоруки абсолютної довіри став зрештою вирішальним для Юзі – Дарку і її вплив було заперечено і відкинуто (хоч і марковано це відкидання внутрішньо як зраду). І хай навіть і ця модель дружби зрештою зазнала поразки – світогляд персонажа було сформовано саме на її основі. Відповідно – встановлення **спільності**, формування простору граничної духовної близькості підкреслюються Лесею Українкою як визначальні для того, щоб жіноча дружба взаємодія стала плідною.

Висновки. Отже, внаслідок здійсненого аналізу бачимо, як особистісні моделі комунікації жінок-авторок – представниць української та британської національних течій літературного модернізму – стають підставою для формування літературних сюжетів на основі мотиву жіночої дружби. Перш за все важливим є той момент, що особисті взаємини письменниць із жінками (Лесі Українки – з Ольгою Кобилянською, Вірджинії Вулф – з Вітою Секвіл-Вест) так само набувають літературного втілення шляхом мовної гри, яка структурується і префігурується за певними правилами в листуванні. Як у Вірджинії Вулф, так і у Лесі Українки спостерігаємо наявність двох моделей жіночої взаємодії, втілених у художніх текстах: перша – плідна в інтелектуальному, світоглядному та творчому сенсах (для Лесі Українки важливим тут стає момент ексклюзивної втаємниченості подруг), друга ж виражає радше потребу критичного осмислення цінностей та ідей, висловлених подругою, для того щоб прийняти чи відкинути їх. Показово, що для Вірджинії Вулф моделлю такого сюжету становлення жінки всупереч дружбі з іншою жінкою стає модель заперечення вікторіанської моделі жіночості і заміни її новою, модерністською. Героїні ж Лесі Українки виявляються недостатньо в модерністському сенсі сильними: одна – щоб відстояти власні цінності і вивести їх у повноцінну альтернативу патріархальним (фактор соціального статусу все ще надто значущий), а інша – щоб зробити вибір на користь цих цінностей на протигагу «дискурсу таємниці», що закріплює і легітимізує іншу модель. Хай там як – присутність у творах Вірджинії Вулф та Лесі Українки проговорення потреби жіночої комунікації та наголошення на ключових особливостях такої взаємодії для становлення світогляду та творчої самореалізації жінки-авторки є незаперечними.

Література

1. Агеева В. П. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / В. П. Агеева. – К. : Факт, 2008. – 360 с.
2. Агеева В. П. Поетеса зламу століть: творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації / В. П. Агеева. – К. : Либідь, 1999. – 261 с.

3. Вулф В. Власний простір / Вірджинія Вулф; [пер. з англ. Я. Чердаклі]. – Київ : Альтернативи, 1999. – 111 с.
4. Вулф В. Місіс Деллоуей / Вірджинія Вулф; [пер. з англ. Тараса Бойка]. – К. : Комубук, 2016. – 208 с.
5. Гундорова Т. *Femina melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської / Тамара Гундорова. – Київ : Критика, 2002. – 273 с.
6. Забужко О. *Notre Dame D'Ukraine* : українка в конфлікті міфологій [Електронний ресурс] / Оксана Забужко. – Режим доступу до матеріалу: http://chtyvo.org.ua/authors/Zabuzhko/Notre_Dame_dUkraine_Ukrainka_v_konflikti_mifolohii/
7. Качак Т. Проблема жіночої дружби і зіставлення характерів у прозі Лесі Українки, Оксани Забужко та Світлани Йовенко: асоціативна паралель // *Леся Українка і сучасність*: Зб. наук. пр. / Тетяна Качак. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 4, кн. 1. – С. 410–427.
8. Косач-Кривинюк О. П. *Леся Українка: хронологія життя і творчості* // О. П. Косач-Кривинюк. – Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1970. – 923 с.
9. Мілет К. Сексуальна політика / К. Мілет; [пер. з англ. У. Потятиник, П. Тарашук]. – К. : Основи, 1998. – 619 с.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Д. Павличко. – К. : Либідь, 1997. – 357 с.
11. *Українка Леся. З людської намови* : Проза / Леся Українка; передмова Вікторії Сірук. – К. : ВЦ «Академія», 2015. – 384 с.
12. DiBattista Maria. *Imagining of Virginia Woolf: an experiment in critical biography* / Maria DiBattista. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2009. – 188 p.
13. Sanger C. *Out of the dark: exploring female friendships in Woolf and Morrison* [Електронний ресурс] / Catherine Sanger. – Режим доступу до матеріалу: <https://twp.duke.edu/uploads/assets/Sanger.pdf>
14. Ward J. D., Mink J. S. *Communication and women's friendships: parallels and intersections in literature and life* [Електронний ресурс] / Janet Doubler Ward, Joanna Stephen Mink. – Режим доступу до матеріалу: <https://books.google.com.ua>
15. Webb R. *Virginia Woolf* / Ruth Webb. – London : The British Library, 2000. – 128 p.
16. Woolf V. *To The Lighthouse* / Virginia Woolf; [introduction and notes by Nicola Bradbury]. – London : Wordsworth Classics, 2002. – 160 p.

УДК 82-221

О. М. Ніколенко

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Літературна спадщина В.О. Гоголя-Яновського в контексті культури доби

Ніколенко О. М. Літературна спадщина В.О. Гоголя-Яновського в контексті культури доби. У статті розглянуто маловідомі факти життя й творчості Василя Опанасовича Гоголя-Яновського на підставі свідчень його сучасників, листів Миколи Гоголя, досліджень біографів. Розкрито значення доробку В.О. Гоголя-Яновського у формуванні нових тенденцій в українській та російській літературах кінця XVIII – початку XIX ст. Визначено коло провідних тем і мотивів драматичної спадщини митця, її зв'язок із традиціями українського вертепу та ідеями європейського Просвітництва. Показано вплив творчості та особистості В.О. Гоголя-Яновського на формування художньої свідомості письменника М.В. Гоголя, на особливості побудови його українських повістей зі збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки». У статті проаналізовано один із творів В.О. Гоголя-Яновського, який дійшов до нашого часу, – «Простак, або хитрість жінки, яку перехитрив солдат», підготовлений до видання Пантелеймоном Кулішем. Комедії й водевілі В.О. Гоголя-Яновського зіставляються із п'єсами І. Котляревського («Наталка-Полтавка» і «Москаль-чарівник»). У статті утверджується значення творчості В.О. Гоголя-Яновського не тільки для розвитку драматургії кінця XVIII – початку XIX ст., а й для розвитку української літературної мови.
Ключові слова: Василь Гоголь-Яновський, Микола Гоголь, Іван Котляревський, драматургія, комедія, просвітницькі ідеї, вертеп.

Ніколенко О. Н. Литературное наследие В. А. Гоголя-Яновского в контексте культуры эпохи.

В статье рассмотрены малоизвестные факты из жизни и творчества Василия Афанасьевича Гоголя-Яновского на основе свидетельств его современников, писем Николая Гоголя, исследований биографов. Раскрыто значение наследия В.А. Гоголя-Яновского в формировании новых тенденций в украинской и российской литературах конца XVIII – начала XIX вв. Определён круг основных тем и мотивов драматургического наследия писателя, его связь с традициями украинского вертепа и идеями европейского Просветительства. Показано влияние творчества и личности В.А. Гоголя-Яновского на формирование художественного сознания писателя Н.В. Гоголя, на особенности построения его украинских повестей из сборника «Вечера на хуторе близ Диканьки». В статье проанализировано одно из произведений В.А. Гоголя-Яновского, дошедшее до нашего времени, – «Простак, или Хитрость женщины, перехитренная солдатом», подготовленное к изданию Пантелеймоном Кулишом. Комедии и водевили В.А. Гоголя-Яновского сравниваются с пьесами И. Котляревского («Наталка-Полтавка» и «Солдат-чародей»). В статье обосновано значение творчества В.А. Гоголя-Яновского не только для развития драматургии конца XVIII – начала XIX вв., но и для развития украинского литературного языка.
Ключевые слова: Василий Гоголь-Яновский, Николай Гоголь, Иван Котляревский, драматургия, комедия, просветительские идеи, вертеп.